ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 4 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

ГИЁҲВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ НОҚОНУНИЙ МУОМАЛАСИ ПРОФИЛАКТИКАСИ: СИНТЕТИК МОДДАЛАР ВА ОНЛАЙН САВДО ШАРОИТИДА

Курбанов Шерзод Мураткобилович
Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети катта ўқитувчиси,
ю.ф.ф.д. (PhD).

https://doi.org/10.5281/zenodo.24455497

Аннотация. *Мақолада Ўзбекистонда гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласи ва истеъмоли профилактикасининг долзарб масалалари таҳлил қилинган.*

Расмий маълумотлар асосида анъанавий гиёҳвандлик воситаларидан синтетик моддаларга, кўчадаги савдодан мессенжерлар орқали контактсиз савдога ўтиш тенденцияси очиб берилган. 2025–2026 йилларга мўлжалланган Миллий дастур мазмуни кўриб чиқилиб, ёшлар ўртасида барвақт профилактикани кучайтириш бўйича таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: *гиёҳвандлик воситалари, синтетик моддалар, онлайн наркосавдо, наркограффити, барвақт профилактика, ёшлар, трансмиллий жиноятчилик.*

Аннотация. *В статье анализируются актуальные вопросы профилактики незаконного оборота и потребления наркотических средств в Узбекистане. На основе официальных данных показан переход от традиционных наркотиков к синтетическим и к бесконтактному сбыту через мессенджеры; рассмотрена Национальная программа на 2025–2026 годы и предложены меры по усилению ранней профилактики среди молодёжи.*

Ключевые слова: *наркотические средства, синтетические вещества, онлайн-сбыт, наркограффити, ранняя профилактика, молодёжь.*

Abstract. *The article examines topical issues in preventing illicit drug trafficking and drug use in Uzbekistan. Based on official data, it shows the shift from traditional drugs to synthetic substances and to contactless online sales via messengers, reviews the National Programme for 2025–2026 and proposes measures to strengthen early prevention among young people.*

Keywords: *narcotic drugs, synthetic substances, online drug sales, early prevention, youth, transnational crime.*

Кириш

Гиёҳвандлик – ана шундай ижтимоий хавфки, у бир вақтнинг ўзида жиноят объекти, бошқа жиноятларнинг сабаби ва соғлиқга жиддий таҳдид сифатида намоён бўлади. Сўнгги йилларда бу таҳдиднинг табиати тубдан ўзгарди: анъанавий опиатлар ва каннабис орнини арзон, тез қарамлик уйғотувчи синтетик моддалар эгалламоқда, савдо эса мессенжерлар орқали контактсиз тарзда амалга оширилмоқда [1].

Расмий маълумотлар бу тенденцияни аниқ кўрсатади. Божхона қўмитаси маълумотига кўра, гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятлар сони 2021 йилда 7 142 та, 2023 йилда 10 011 та, 2024 йилда эса 12 278 тани ташкил этган; синтетик моддаларни мусодара қилиш ҳажми эса 2021 йилдаги 17 кг дан 2024 йилда 161 кг гача ошган [2].

2025 йилда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари 15 мингдан ортиқ наркожиноятни фош этиб, қарийб 3,5 тонна гиёҳвандлик воситасини, шу жумладан 120 кг синтетик моддани мусодара қилган ва 14 та яширин лабораторияни тугатган [3].

Мақоланинг мақсади – янги шароитда наркожиноятчилик профилактикасининг ҳуқуқий ва ташкилий механизмларини таҳлил қилиш ва уларни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Наркожиноятчиликни тадқиқ қилишда таклиф ва талабга таъсир ўтказиш ёндашуви кенг тарқалган. Таклифни қисқартириш – контрабанда, лабораториялар ва савдо тармоқларига қарши курашни, талабни қисқартириш эса бирламчи профилактика, даволаш ва реабилитацияни назарда тутади. БМТнинг Гиёҳвандлик ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC) ва ЖСТ томонидан ишлаб чиқилган Халқаро стандартларда илмий асосланган профилактика фақат маълумот бериш билан чекланмаслиги, балки ҳаётий кўникмалар, оила билан ишлаш ва мактаб муҳитини яхшилашга таяниши кераклиги таъкидланади [4].

Халқаро-ҳуқуқий асос сифатида БМТнинг 1961 йилдаги Гиёҳвандлик воситалари тўғрисидаги ягона конвенцияси, 1971 йилдаги Психотроп моддалар тўғрисидаги конвенцияси ва 1988 йилдаги Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг гайриқонуний муомаласига қарши кураш тўғрисидаги конвенцияси аҳамиятлидир. Бироқ ушбу ҳужжатлар интернет давригача қабул қилинган бўлиб, янги психоактив моддалар ва онлайн савдонинг тезкор ўзгаришига тўлиқ мослашмайди.

Минтақавий таҳлиллар ҳам шу тенденцияни тасдиқлайди. Марказий Осиё минтақавий ахборот-мувофиқлаштирувчи маркази (CARICC) маълумотига кўра, минтақада наркобозор анъанавий воситалардан юқори концентрацияли синтетик бирикмаларга силжимоқда, бу эса лаборатория ишлаб чиқариши ва контактсиз тарқатиш улуши ортишини акс эттиради [5].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда статистик таҳлил, қиёсий-ҳуқуқий, тизимли-тузилмавий ва криминологик тавсиф усуллари қўлланилди. Эмпирик база сифатида Ички ишлар вазирлиги, Божхона қўмитаси, Миллий наркотикларга қарши кураш маркази ва CARICCнинг 2021–2026 йиллардаги маълумотлари ўрганилди.

Таҳлил ва натижалар

1. Наркожиноятчиликнинг янги тузилмаси. Таҳлил наркожиноятчиликдаги учта асосий силжишни кўрсатади.

Биринчидан, **синтетик моддаларнинг устунлиги**. Мутахассисларнинг таъкидлашича, синтетик моддалар анъанавий опиатлар ва каннабисни сиқиб чиқармоқда, чунки улар арзонроқ ва қарамликни анча тез уйғотади [1]. Яширин лабораториялар сони ҳам ортмоқда: 2021 йилда 4 та лаборатория фош этилган бўлса, 2025 йилда бу кўрсаткич 12 тага етган [6].

Иккинчидан, **савдонинг онлайнга ўтиши**. 2025 йил ўрталаридан бошлаб Telegram орқали фаолият юритувчи яширин «онлайн наркодўконлар» сони кескин ошган; улар электрон тўлов тизимлари, сохта краудфандинг операциялари ва шахси яширилган

аккаунтлардан фаол фойдаланади [7]. Харидор ва сотувчи бир-бирини кўрмайди: курьерлар «закладка» координаталарини олади, пул онлайн ўтказилади, анонимлик эса мониторингни анча қийинлаштиради [1]. 2025 йил сентябрь–ноябрь ойларида наркотикларни онлайн сотишнинг 465 ҳолати ва наркотикларни тарғиб қилувчи 2 200 та наркограффити қайд этилган [2].

Учинчидан, **ёшлар ва аёллар улушининг ортиши**. Мазкур уч ойлик даврда 3 614 та наркожиноят бўйича ушланган 2 346 нафар шахснинг 984 нафари ёшлар, 194 нафари аёллар бўлган [2]. 2025 йилнинг биринчи ярмида республика бўйича 46 нафар талаба наркожиноятларга алоқадор бўлган, 2020–2024 йилларда эса наркожиноятлар учун жавобгарликка тортилганлар сони икки баравардан ортиқ кўпайган [8].

2. Ҳуқуқий ва ташкилий жавоб чоралари. Соҳанинг асосий қонуни – 1999 йил 19 августдаги «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Қонун. Уни Жиноят кодексининг наркотиклар муомаласига оид моддалари ҳамда «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонун тўлдиради.

2025 йил 3 ноябрда Президент томонидан генафондни гиёҳвандликдан ҳимоя қилиш, кибержиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини оширишга оид таклифлар кўриб чиқилди [9] ва «2025–2026 йилларда гиёҳвандликнинг барвақт олдини олиш ва наркожиноятларга қарши курашиш Миллий дастури» тасдиқланди [7]. Дастур доирасида гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласига қарши 100 дан ортиқ тезкор, профилактик ва марифий тадбирлар режалаштирилган [10]. Алоҳида эътибор талабалар орасида гиёҳвандлик воситалари тарқалишининг олдини олишга, ёшларда гиёҳвандликка нисбатан муросасизликни шакллантиришга ва ёшларга қарши содир этилган жиноятлар учун жавобгарликни кучайтиришга қаратилган [9].

Халқаро даражада ҳам фаоллик кучаймоқда. 2026 йил апрелда Тошкентда бўлиб ўтган наркотаҳдидларга қарши кураш бўйича халқаро форумда бугунги наркосавдо тоборор алоқа, онлайн платформалар ва ноқонуний молиявий оқимлар билан тобора чамбарчас боғланаётгани таъкидланди [11].

3. Профилактика тизимидаги муаммолар. Таҳлил натижасида қуйидаги муаммолар аниқланди:

1. Профилактик тадбирлар кўпинча умумий тарғибот (учрашув, маъруза) шаклида ўтказилади; уларнинг самарадорлиги ўлчанмайди ва хавф гуруҳидаги ёшларга манзилли йўналтирилмайди.

2. Курьерликка жалб қилиш ёшлар учун «осон даромад» сифатида тақдим этилади; аҳоли орасида бунинг жиноий-ҳуқуқий оқибатлари тўғрисидаги тушунча етарли эмас.

3. Наркограффитини аниқлаш ва бартараф этишда маҳалла фаоллари ва уй-жой ширкатларининг аниқ мажбуриятлари белгиланмаган.

4. Гиёҳванд шахсларни кўпроқ жазо объекти сифатида кўриш уларнинг ихтиёрий даволанишга мурожаатини камайтиради – бу эса талабни қисқартириш имкониятини чеклайди.

5. Аптекалар орқали кучли таъсир қилувчи дори воситаларининг ноқонуний сотилиши алоҳида хавф манбаига айланмоқда [1].

Хулоса ва таклифлар

Наркожиноятчилик рақамли ва трансмиллий тус олган шароитда профилактика ҳам кўчадан онлайнга, умумий тарғиботдан манзилли ишга ўтиши лозим. Шу асосда қуйидагилар таклиф этилади:

1. «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Қонунга янги психоактив моддаларни гуруҳли (аналоглар бўйича) назоратга олиш тартибини киритиш, бу рўйхатни тезкор янгилаш имконини беради.
2. Телеграм ва бошқа платформалардаги онлайн наркодўконларни блоклашнинг тезкор (судгача бўлган) механизмини қонунда мустаҳкамлаш ва платформалар билан ҳамкорлик меморандумларини тузиш.
3. Наркосавдо билан боғлиқ шубҳали молиявий операцияларни аниқлашни анти-фрод платформаси функцияларига киритиш.
4. Мактаб ва олий таълим муассасаларида илмий асосланган ҳаётий кўникмалар дастурларини жорий этиш ва уларнинг самарадорлигини мустақил баҳолаш.
5. Курьерликка жалб қилишнинг оқибатлари ҳақида реал жиноий ишлар (анонимлаштирилган тарзда) асосида ёшлар аудиториясига мослаштирилган рақамли контент тайёрлаш.
6. Маҳалла даражасида наркограффити ҳақида хабар беришнинг оддий рақамли каналини яратиш ва уни бартараф этиш мажбуриятини аниқ белгилаш.
7. Ихтиёрий равишда даволанишга мурожаат қилган шахслар учун анонимлик кафолатларини кенгайтириш ва реабилитация хизматлари тармоғини ривожлантириш.

Ушбу чораларнинг амалга оширилиши Миллий дастур мақсадларига эришиш, ёшларни гиёҳвандлик ва наркожиноятчиликдан ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Drug crimes have doubled in Uzbekistan // Zamin.uz, 2025. – https://zamin.uz/en/uzbekistan/163077-drug-crimes-have-doubled-in-uzbekistan.html.
2. Drug-related crimes rise across Uzbekistan // Kun.uz, 02.12.2025. – https://kun.uz/en/news/2025/12/02/drug-related-crimes-rise-across-uzbekistan.
3. Over 15,000 drug-related crimes uncovered in Uzbekistan // Qalampir.uz, 2026. – https://qalampir.uz/en/news/uzbekistonda-15-mingdan-ortik-narkozhinoyat-fosh-etildi-135143.
4. UNODC/WHO International Standards on Drug Use Prevention. – 2nd updated ed. – Vienna, 2018.
5. CARICC Bulletin No. 261. – 2026. – https://caricc.org/media/reports/2026/CARICC_bulletin_261_eng.pdf.
6. Darakchi.uz. Drug crime statistics, 2025. – https://darakchi.uz/en/208582.
7. Online drug shops surge on Telegram // Qalampir.uz. – https://qalampir.uz/news/telegram-da-onlayn-narkodukon-lar-soni-keskin-oshdi-128018.
8. Drug-related crimes among women and youth increase in Uzbekistan // Qalampir.uz, 2025. – https://qalampir.uz/news/uzbekistonda-ayellar-orasida-narkozhinoyatlar-kupaydi-125253.

9. Uzbekistan approves national program to combat drug-related crimes through 2026 // UzDaily, 2025. – https://uzdaily.ru/en/uzbekistan-approves-national-program-to-combat-drug-related-crimes-through-2026/.
10. Uzbekistan steps up fight against drug abuse and cybercrime // Kun.uz, 04.11.2025. – https://kun.uz/en/news/2025/11/04/uzbekistan-steps-up-fight-against-drug-abuse-and-cybercrime.
11. Synthetic drugs and digital crime: Why Central Asia is emerging as a new frontline // Euronews, 22.04.2026. – https://euronews.com/2026/04/22/synthetic-drugs-and-digital-crime-why-central-asia-is-emerging-as-a-new-frontline.
12. Ўзбекистон Республикасининг «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Қонуни, 19.08.1999.
13. БМТнинг Гиёҳвандлик воситалари тўғрисидаги ягона конвенцияси (1961); Психотроп моддалар тўғрисидаги конвенцияси (1971); Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг гайриқонуний муомаласига қарши кураш тўғрисидаги конвенцияси (1988).